

PRZECIWDZIAŁANIE PRZEMOCY WOBEC OSÓB STARSZYCH: PROPOZYCJA MODELOWEGO ROZWIĄZANIA

Adam A. Zych

*Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu**

Streszczenie: Artykuł prezentuje kompleksowy system prewencji przemocy wobec osób starszych, obejmujący cztery integralnie związane ze sobą obszary: edukację, mass media, państwo i prawo. Piątą składową jest nauka (badania, diagnozy, sondaże, koncepcje, paradygmaty oraz teorie), która może stanowić swego rodzaju klamrę spinającą wyróżnione elementy profilaktyki. Omówiono też *syndrom błędnego rycerza*, kiedy to szczerze chęci pomocy mogą obracać się przeciw osobie pokrzywdzonej. Poszukując zatem profilaktycznych działań eliminujących z życia rodzinnego i/lub społecznego przemoc wobec osób starszych, należy mieć na uwadze wspomniany syndrom, by nie pogorszyć sytuacji ofiar przemocy.

Słowa kluczowe: maltretowanie osób starszych, nadużycia wobec osób starszych, przemoc, przemoc wobec osób starszych, zapobieganie przemocy.

„No, ruszajże po tego sędziego swojego, niechajże tu przyjdzie i wykona ten swój wyrok, to jeszcze będziesz miał w zysku, coś dostał”. Nieszczęśliwy chłopczyzna poszedł sobie z bólem w duszy i na ciele, zaklinając się, że znajdzie pana Don Kichota...

– Miguel de Cervantes (15471616)

Artykuł ten otwieram fragmentem klasycznej powieści Cervantesa [w przekładzie Walentego Zakrzewskiego – przyp. A. A. Z.]. Ukazuje on bowiem *syndrom błędnego rycerza*, jak zespół ten nazywam, kiedy to szczerze chęci pomocy mogą obracać się przeciwko osobie pokrzywdzonej. Poszukując zatem profilaktycznych i/lub ochronnych działań eliminujących z życia społecznego przemoc wobec ludzi starszych, należy mieć na uwadze wspomniany syndrom, by nie pogorszyć sytuacji osób doznających przemocy.

Zjawiska lekceważenia, zaniedbywania, poniżania bądź maltretowania ludzi starzejących się i starych nie są czymś nowym i zaskakującym w naszych czasach. Przypomnieć w tym miejscu warto, że w starożytnym, przedchrześcijańskim Rzymie istniało prawo zwane *sexagenarios de*

* aazyh@poczta.onet.pl

ponte, zgodnie z którym można było pozbyć się niedołęznego ojca, strącając go z mostu do Tybru. Przestrzeń aktów i działań nabierających znamion przemocy jest jednak bardzo rozległa – od niechęci, zaniedbywania czy lekceważenia podstawowych potrzeb, poprzez psychiczne i fizyczne maltretowanie, aż do pozbawienia życia i/lub eksterminacji włącznie. Przykładem przemocy mogą być takie oto działania, jak: odmowa podawania posiłków, wstrzymanie wsparcia finansowego i emocjonalnego, porzucenie w szpitalu, domu pomocy społecznej lub na ulicy, nadużycia psychologiczne, w tym zastraszanie, poniżanie i grożenie wyrzuceniem z rodzinnego domu oraz przemoc materialna i nadużycia finansowe – dla przykładu w postaci wpływu na treść testamentu by zdobyć spadek czy wyłudzenia pieniędzy i wykorzystywania środków finansowych osoby starszej dla prywatnej korzyści opiekuna.

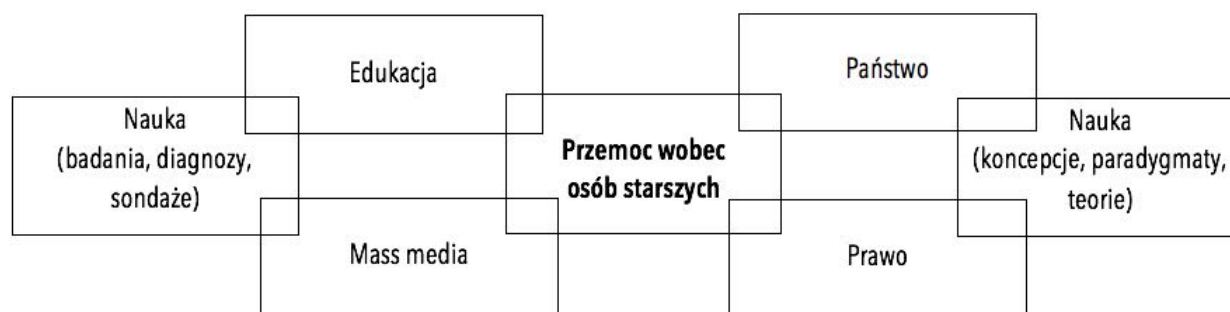
Jeszcze innymi odmianami przemocy wobec ludzi starszych mogą być: stalking, czyli uprzejme nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej, które może wzbudzać u niej poczucie zagrożenia bądź istotnie narusza jej prywatność, mobbing, nawet w instytucjach przeznaczonych do opieki nad osobami starszymi, w dwóch postaciach: wertykalnej, czyli w formie nadużyć i/lub zaniedbań opiekunów w stosunku do podopiecznych oraz przemocy horyzontalnej, czyli przemocy mieszkańców wobec siebie; znęcanie się nad osobami starszymi bądź nadużycie wobec nich siły, czyli agresja, przemoc fizyczna i/lub psychiczna, niosące ryzyko uszkodzenia ciała, jak również zaniedbywanie czy wykorzystywanie osób starszych przez członków ich rodzin lub przez inne osoby odpowiedzialne za opiekę nad nimi. Wreszcie najnowsze postaci elektronicznej agresji i/lub przemocy wobec osób starszych, od niedawna pojawiające się w internetowej sieci.

Nadużycia, lekceważenie i/lub przemoc wobec osób starszych jest zjawiskiem obecnym i w Polsce. Z badań zrealizowanych w ramach projektu PolSenior wynika, że w naszym kraju wiele osób starzejących się i starych doznaje przemocy. Najczęściej osoby starsze były znieważane, wyzywane, ośmieszane i lekceważone (5,4% badanych, $n = 250$), zastraszanych i szantażowanych było 2,1% badanych. Ponadto odnotowano nadużycia materialne lub ryzyko wygnania z mieszkania, ograniczanie wolności, dostępu do lekarza i utrudnienia kontaktów z rodziną i przyjaciółmi. Najrzadziej zgłaszane były wymuszania zachowań seksualnych (Halicka, Halicki, Ślusarczyk, 2012). Zatem problem przemocy wobec osób starszych jest wciąż ważny i aktualny.

Kolejna kwestia to kulturowe uwarunkowania i „dziedziczenie przemocy”, na co zwróciła uwagę ratyfikowana ostatnio przez Polskę *Konwencja Rady Europy...* (2011). Krótko mówiąc: „Jeżeli syn nie szanuje ojca, to trudno oczekiwać, by wnuk szanował dziadka...”. W rezultacie przemoc przechodzi z pokolenia na kolejną generację, gdyż „najpierw była poniżana i bita przez ojca, później przez męża, a teraz przez syna i wnuka...”. W konsekwencji pojawia się bezbronność ofiar, które nie zdają sobie sprawy, że naruszane są ich podstawowe prawa. Wiele dziś sędziwych osób zostało wychowanych w świecie globalnej przemocy i mają w pamięci okropności dwóch wojen światowych, czas łagrów, obozów koncentracyjnych oraz totalitaryzmu – nazistowskiego i komunistycznego, a przemoc traktują jako coś naturalnego i zarazem skuteczny środek rozwiązywania problemów politycznych i społecznych. Stąd rodzi się błędne przekonanie, że jedynie przemocą możemy przeciwdziałać przemocy, co w efekcie może tworzyć międzypokoleniowy przekaz wzorców przemocy oraz potęgować jej nasilenie. Z drugiej strony obserwujemy obojętność i przyzwalające milczenie otoczenia wobec aktów przemocy w życiu społecznym oraz brak reakcji lub bagatelizowanie zachowań o charakterze przemocy, co może rozzuchwalać osoby stosujące fizyczną i/lub psychiczną przewagę w życiu rodzinnym (por. Maćkiewicz, 2017).

Poszukując systemowych i/lub modelowych rozwiązań przeciwdziałania przemocy wobec osób starzejących się i starych, odwołałem się do mądrości zbiorowej, prosząc Osoby studiujące w Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu o wypowiedzi na ten właśnie temat – za pomoc tę

z całego serca dziękuję. Ten niewielki sondaż przeprowadziłem na II roku studiów niestacjonarnych drugiego stopnia kierunku: *Pedagogika specjalna*, o następujących specjalnościach: *Edukacja i rehabilitacja osób z niepełnosprawnością intelektualną*, *Pedagogika resocjalizacyjna* i *Terapia zajęciowa z psychomotoryką*. Badanie – w formie zajęć konwersatoryjnych – zostało zrealizowane w marcu 2015 r. i objęło 72 osoby, w tym 60 kobiet i 12 mężczyzn. Materiał – w formie wypowiedzi pisemnych – pozwolił na wyróżnienie czterech podmiotów: edukacja, mass media, państwo i prawo, które powinny partycypować w podejmowaniu działań i środków przeciwdziałających przemocy wobec odchodzącej generacji. Ze swej strony pragnę dodać element piąty, jakim jest nauka, która może stanowić swego rodzaju klamrę spinającą wyróżnione elementy profilaktyki przemocy. Projekt kompleksowego systemu prewencji przemocy wobec osób starszych obrazuje rys. 1.

Rysunek 1. Projekt kompleksowego systemu prewencji przemocy wobec osób starszych. Źródło: opracowanie własne.

Na pierwszym planie znalazła się szeroko rozumiana **edukacja**, do której zadań w zakresie działań prewencyjnych m.in. należą:

- zmiany w kształceniu służb społecznych (pracownicy socjalni, policja, straż miejska) zajmujących się interwencjami w sytuacjach przemocy. Pragnąc przeciwdziałać przemocy wobec osób starzejących się i starych, konieczne staje się tworzenie sprawnego systemu służb ochrony ludzi starych, służb społecznych, które będą obejmować wolontariuszy, kuratorów sądowych, strażników miejskich i policjantów. To te służby będą podejmować akcje profilaktyczne i interwencje w przypadku nadużyć wobec osób starszych. Równolegle, w zakresie polityki społecznej adresowanej do ludzi starych potrzebne są programy profilaktyczne oraz środki zapobiegawcze i interwencyjne, których celem będzie ochrona i obrona przed krzywdzeniem oraz naruszaniem podstawowych praw ludzkich tego właśnie pokolenia. Ważne jest również społeczne wsparcie otoczenia dla osób doświadczających przemocy oraz przygotowanie kadr w nowej specjalności zawodowej, jaką jest mentor seniora, którego jednym z zadań jest pomoc osobom starszym w bezpiecznym funkcjonowaniu w przestrzeni publicznej i społecznej;
- działania resocjalizacyjne, gdyż aktualnie obowiązujące ustawodawstwo o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nie rozwiąże problemu przemocy wobec osób starzejących się i starych bez dwukierunkowych zabiegów wychowawczych, skierowanych do osób starszych (np. trening asertywności czy budowanie świadomości podstawowych praw, aż do opanowania technik samoobrony) oraz do ich rodzin i/lub opiekunów (np. typowe działania resocjalizacyjne, gdy dochodzi do przemocy, przygotowanie do opieki nad uciążliwą często osobą starszą, uczenie technik radzenia sobie ze stresem i/lub syndromem wypalenia się sił). Niektórzy sugerują, że przemoc fizyczna czy emocjonalna może być konsekwencją tego, że człowiek starszy, będąc niezdolny do opieki nad samym

sobą, staje się źródłem stresu dla osób opiekujących się nim, które to osoby mogą ten stres gwałtownie odreagowywać na swoim podopiecznym. Zatem opiekunowie mogą stać się źródłem przemocy wobec osób starych. Zastosowanie robotów i/lub automatyzacji w opiece nad osobami starszymi może znacznie ograniczyć skalę działań o charakterze przemocy. Ponadto komponentem interwencji w tego rodzaju nadużyciach emocjonalnych powinna być edukacja, jak również wsparcie dla opiekunów ludzi starszych, prowadzone w grupach pomocy dla osób z chorobą Alzheimera i dla ich rodzin, lub programy edukacyjne realizowane w dziennych domach pomocy i opieki dla dorosłych czy też w otwartych i zamkniętych placówkach opieki zdrowotnej;

- tworzenie współczesnych programów pomocy i wsparcia, które wyeliminują z życia rodzinnego i społecznego przemoc, taką jak: krzywdzenie, zaniedbywanie czy maltretowanie przedstawicieli najstarszych pokoleń; organizowanie kursów mediacyjnych dla osób starszych, warsztatów w zakresie asertywności oraz szkolenie seniorów w zakresie technik samoobrony. Równolegle powinny być prowadzone przez profesjonalistów szkolenia dla personelu instytucji przeznaczonych dla osób starszych, głównie w zakresie postępowania z chorymi i/lub niepełnosprawnymi osobami starszymi;
- opracowanie poradnika dla osób starszych i opiekunów, dotyczącego takich zagadnień: *Jak bronić swoich praw?* i/lub *Jak przeciwdziałać przemocy skierowanej do seniorów?* Może to być nieduża broszura, wydrukowana jednak większą czcionką, w której można zdefiniować pojęcie przemocy i określić jej rodzaje i/lub formy, następnie wskazać sposoby obrony przed przemocą oraz organy, instytucje, stowarzyszenia i organizacje, które mogą zapewnić ochronę przed naruszaniem praw seniorów oraz przed działaniami o charakterze przemocy. Pierwszym tego rodzaju zwiastunem jest – ogłoszony w 2013 r. – informator dla policji i służb społecznych pt. *Nigdy nie jest za późno...* (Halicka i współprac., 2013), w którym przedstawiono wieloaspektowe ujęcie przemocy wobec człowieka starszego, strategię postępowania sprawców i ofiar przemocy, postępowanie z ofiarami przemocy w świetle obowiązujących przepisów prawa polskiego itp. zagadnienia;
- szczególnie ważna staje się edukacja prawna zarówno osób doznających przemocy, jak i jej sprawców. Chodzi o uświadomienie seniorom zakresu ich praw ludzkich, takich jak: prawo intymności, prawo do godności osoby ludzkiej, prawo do osobistego wyboru, ale i prawo do ochrony dobrego imienia. Z kolei sprawcom przemocy należy uświadamiać konsekwencje prawne działań o charakterze przemocy;
- „wiedzą sąsiedzi, jak kto siedzi” – powiada mądrość ludowa. Chodzi zatem o uwrażliwienie środowiska lokalnego, ale i sąsiedzkiego, czyli najbliższego otoczenia na potrzeby i prawa osób starszych, by w sytuacji krzywdzenia podejmowano interwencje zgodnie z ogólnoludzką zasadą: *Widzisz przemoc, nie bądź obojętny...* To nie jest denuncjacja czy donosicielstwo, znane z minionych czasów, ale nasz moralny, ludzki obowiązek, a poza tym warto zauważyć, że kontrola społeczna jest najbardziej skuteczna;
- w profilaktyce przemocy wobec osób starszych z natury rzeczy powinien partycypować trzeci sektor, czyli organizacje pozarządowe, wolontariat oraz uniwersytety „drugiego” i trzeciego wieku – tych ostatnich mamy w skali kraju już ponad 580; istnieją centra i kluby seniora, „prawodawstwo siwowłosych”, „rady starszych” bądź Rady Seniorów, których działa w Polsce prawie 280, gdyż najskuteczniej możemy pomóc sami sobie.

Niedoceniane są środki masowej komunikacji, czyli **mass media** w profilaktyce przemocy w życiu społecznym i/lub rodzinnym, zwłaszcza w przeciwdziałaniu przemocy wobec osób starszych. Badani studenci wskazywali na konieczność tworzenia i realizowania programów bądź akcji społecznych w rodzaju:

- wrocławskiej kampanii przeciwko przemocy pod hasłem: *usłysz, zobacz, pomoż – nie bądź obojętny!* – przykładem mural przy ul. Wyszyńskiego we Wrocławiu [zabudowany w 2016 r. – przyp. A. Z.];
- medialnych akcji informujących seniorów o przysługujących im ludzkich prawach, chodzi o nagłośnienie problemu naruszania praw i kwestii przemocy w skali społecznej. Szczególną rolę ma do spełnienia telewizja (np. wrocławski Telewizyjny Klub Seniora, Telewizyjny UTW w Katowicach, Akademia 50+ w Poznaniu czy Akademia Cyfrowych Kompetencji w Lublinie), czasopisma adresowane do osób starszych (takie jak: „Magazyn 60+”, „Głos Seniora”, „Magazyn Seniora”, „Nowoczesny Senior”, „Gazeta Senior”, „Regionalny Magazyn Seniora” czy „Empowerment Senior”, dostępne również w Internecie), a także pisma naukowe (np. „Gerontologia Polska”, „Gerontologia Współczesna”, „Praca Socjalna”, „Polityka Senioralna”, „Labor et Educatio”, „Exlibris Biblioteka Gerontologii Społecznej” i/lub „Psychogeriatrya Polska”);
- podjęcie medialnej debaty publicznej na temat przemocy wobec ludzi starszych. Niestety jest to ciemna strona naszej rzeczywistości społecznej, skrętnie ukrywana. Czas pozbyć się nieuzasadnionego wstydu i ukazać rozmiar tego bolesnego zjawiska w skali regionalnej i/lub krajowej, by skutecznie mu przeciwdziałać.

Istotnym obszarem działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec osób starzejących się i starych powinno być **państwo**, którego ważnym zadaniem – według badanych osób – jest pomoc ofiarom przemocy poprzez wskazanie instytucji, które mogą pospieszyć z pomocą w sytuacjach naruszania praw osób starszych, granic intymności i/lub osobistej godności, należy bowiem upowszechniać przekonanie, że bronimy ofiar ze względu na ich godność.

Kolejnym, poważnym zadaniem państwowym jest tworzenie odrębnych, krajowych programów przeciwdziałania przemocy wobec osób starszych, z uwagi na specyfikę ludzi późnej dojrzałości i zwiększającą się na skutek przemian demograficznych ich liczebność.

Szczególne znaczenie w prewencji przemocy wobec ludzi starszych mogą odegrać placówki ochrony zdrowia, a zwłaszcza lekarz pierwszego kontaktu i/lub lekarz rodzinny. Personel medyczny jest dobrze przygotowany do rozpoznawania sytuacji przemocy i w przypadku podejrzenia nadużyć wobec seniorów powinien reagować, przekazując informację do policji i/lub odpowiednich organów państwowych celem podjęcia interwencji (Halicka i współprac., 2010, s. 296);

Ważnym zadaniem jest stałe monitorowanie środowiska rodzinnego bądź instytucjonalnego osób starszych. Przykładowo: wizyty pracowników socjalnych w miejscu zamieszkania ludzi starszych, anonimowe ankiety na temat zaniedbywania, nadużyć i przemocy, adresowanych dla pensjonariuszy placówek opiekuńczych, rehabilitacyjnych i/lub opiekuńczo-leczniczych.

Być może warto, na wzór Niebieskiej Karty, wprowadzić odrębną procedurę diagnozowania przemocy wobec starszych w postaci *Perłowej Karty*, przeznaczonej dla seniorów, będących ofiarami przemocy rodzinnej i/lub instytucjonalnej. Może to być bardzo dobre rozwiązanie prewencyjne, pod warunkiem, że wszystkie podmioty (policja, samorząd, ośrodki pomocy społecznej i/lub pomocy rodzinie) będą zaangażowane w działania zapobiegające przemocy, czyli konieczna jest integracja podmiotów przeciwdziałających przemocy.

Ważne jest także utworzenie sieci wsparcia społecznego i instytucjonalnego wokół osób starszych, które doświadczają przemocy w swoim środowisku rodzinnym lub w instytucji opieki. Służyć temu mogą Ośrodki Interwencji Kryzysowej, nowe formy pomocy osobom starszym, takie jak np.: teleopieka, telemedycyna i/lub telezdrowie, wspomniana robotyzacja i/lub automatyzacja działań opiekuńczych, monitoring i superwizja w placówkach opieki nad osobami starszymi czy tworzone wojewódzkie bezpłatne telefoniczne linie zaufania, interwencji i poradnictwa dla osób starszych.

Istotne znaczenie w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec osób starszych ma **prawo**, w tym sensie, że potrzebne jest uregulowanie ochrony prawnej ludzi dorosłych, zwłaszcza osób starych i sędziwych, a także powołanie pełnomocnika Rzecznika Praw Obywatelskich ds. naruszenia praw seniorów oraz bezpłatna i/lub niskopłatna pomoc prawna dla ludzi starszych.

Ponadto wskazywano na następujące rozwiązania prawne:

- zbyt restrykcyjne prawo wobec sprawców przemocy oraz zbyt płynne prawo, wymuszające dowodzenie przed sądem niewinności zamiast winy nie rozwiązują omawianego problemu, gdyż złudna jest wiara, że zaostrzanie kar usunie przemoc z życia rodzinnego i społecznego. Dodać należy, że w Polsce nie ma aktywnej polityki zwalczania przemocy wobec osób starszych, konieczna jest zmiana polityki karnej, nie chodzi bowiem o wysokość, ale o nieuchronność kary i w miarę szybkie jej egzekwowanie. Ponadto zamiast wyroków w zawieszeniu wskazane są inne środki karne, takie jak: dozór elektroniczny bądź prace społecznie użyteczne na rzecz osób starszych, np. w domach pomocy społecznej czy hospicjach;
- wprowadzenie z mocy prawa kompensat i/lub odszkodowań dla ofiar przemocy, a nawet tak drastycznego środka, jakim może być wydziedziczenia sprawcy przemocy na mocy prawa, ale to wymaga zmian w prawie spadkowym. W tym miejscu konieczny jest ten oto komentarz: znamienity prawnik Jerzy Juliusz Regulski (1924–2015) w jednym z ostatnich wywiadów powiedział: „Polska jest *nadregulowana prawnie*, w Polsce z zyskiem dla Państwa można połowę prawa wyrzucić”, dodając: „zakazujemy ludziom myślenia, dajmy ludziom myśleć” (TVP INFO, edycja 19.02.2015). Spostrzeżenie to odnieść możemy również do profilaktyki przemocy, gdyż aktualnie obowiązujące ustawodawstwo o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (zob. Ustawa z 29 VII 2005 r.) jest wystarczające dla osłony przed przemocą ludzi starszych. Nie ma potrzeby nadmiernego zaostrzania prawa, wystarczy, że obowiązujące będzie sprawnie i skutecznie egzekwowane – niestety, „sądowe młyny miały powoli...”. Warto dodać, że powołana w 2016 r. przez Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Rada ds. polityki senioralnej pracuje nad Programem Polityki Społecznej wobec Osób Starszych do roku 2030 i w programie tym znajdują się zapewne omawiane wyżej kwestie.

Wracając do klamry spinającej omówione elementy profilaktyki przemocy wobec osób starszych się i starych, jaką jest **nauka**, stwierdzić należy, że konieczne są z jednej strony badania, diagnozy i sondaże naukowe, które mogą ukazać rozmiar przemocy wobec ludzi starych, gdyż postrzegamy za ledwie *wierzchołek góry lodowej*, zaś w mrocznej głębi oceanu ukryta jest niezliczona ilość *milczących i niewidzialnych ofiar*, bo na dobrą sprawę, który bity, maltretowany i poniżany stary ojciec, i która zaniedbywana, wykorzystywana i okradana ze skromnej emerytury starzejąca się matka odważy się oskarżyć własnego syna czy córkę o naruszenie gwarantowanych, ludzkich praw? Jest to wyraźny opór samych pokrzywdzonych ze względu na obawę naruszenia równowagi rodzinnej i/lub społecznej. Rezultaty prowadzonych badań mogą wspierać zarówno działania edukacyjne, jak i medialne. Z drugiej strony, potrzebne są naukowe teorie, koncepcje i/lub paradygmaty, wyjaśniające przyczyny działań o charakterze przemocy, które to teorie mogą służyć zarówno działaniom państwa, jak i nowym rozwiązaniom prawnym, określającym zasady postępowania w przypadkach naruszenia praw ludzi starszych.

Pamiętać należy, że w społeczeństwach kryzysu, w których zachodzą szybkie i głębokie zmiany, jak również w tych, które przechodzą przez dramatyczne zdarzenia o charakterze rewolucyjnym, dotyczące w niejednakowym stopniu różne grupy wieku – to zdarzenia te stają się niekiedy bardzo gwałtowne i miewają doniosłe konsekwencje w postaci takich zjawisk, jak: omawiana przemoc, obniżenie statusu i lekceważenie osób sędziwych, konflikty międzygeneracyjne czy swego rodzaju przepaść, która tworzy się pomiędzy pokoleniami.

Zamykając to niewielkie opracowanie modelowych strategii eliminacji przemocy wobec osób starzejących się i starych, pragnę wyrazić przekonanie, że osoby starsze mogą i powinny żyć godnie i bezpiecznie, pod warunkiem, że zostanie uregulowana ochrona prawna ludzi dorosłych, zwłaszcza osób starych i sędziwych, oraz że ustanowione zostaną programy pomocy i wsparcia, które wyeliminują z życia rodzinnego i społecznego przemoc, krzywdzenie, zaniedbywanie czy maltretowanie przedstawicieli odchodzącej generacji. Uważam, że tworzenie takich warunków jest moralnym obowiązkiem nie tylko państwa, ale i najmłodszych pokoleń.

Bibliografia

- Halicka, M., Halicki, J., Ślusarczyk, P. (2012). Przemoc w stosunku do osób starszych. W: M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski, (red.), *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się w Polsce* (s. 495–509). Poznań: Termedia Wydawnictwo Medyczne.
- Halicka M. i współprac. (2010). Sposoby zapobiegania przemocy. W: M. Halicka, J. Halicki, (red.). *Przemoc wobec ludzi starych* (s. 289–298), Białystok: Wydawnictwo Temida 2.
- Halicka M. i współprac. (2013). *Nigdy nie jest za późno... Informator dla policji i służb społecznych*. Białystok: Wydawnictwo Temida.
- Maćkiewicz, J. (2017). *Osoby starsze jako ofiary przemocy domowej. Ujęcie wiktymologiczne* (wyd. 2). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Konwencja Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*. (2011). Sztambuł. Pobrane z: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2015/961>
- Ustawa z 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. (2005). Dz. U. Nr 180, poz. 1493.

COUNTERACTING VIOLENCE AGAINST THE ELDERLY: PROPOSAL A MODEL SOLUTION

Abstract: The article presents a comprehensive system of prevention of violence against the elderly people, which includes four integrally connected areas: education, mass media, the state and the law. The fifth component is science (research, diagnosis, surveys, concepts, paradigms and theories) which can be a kind of a staple binding together the items of prophylaxis mentioned above. *The knight-errant syndrome* is also discussed, when sincere intentions to help can turn against the harmed person. Therefore, while seeking preventive action to eliminate violence against the elderly from family and/or public life, one should be aware of the aforementioned syndrome so as not to worsen the situation of the victims of violence.

Keywords: elder abuse, elder maltreatment, violence, violence against the elderly, violence prevention.